

Motion till riksdagen 2022/23:2218

av Jennie Nilsson m.fl. (S)

Familjerätt

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stöd till föräldraskap och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka barnrättsperspektivet i fråga om umgänge och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka barnrättsperspektivet i mål om boende och vårdnad och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om våld i nära relation och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla medlingsinstrumentet och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en tidsgräns vid bodelning och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Vi socialdemokrater har i regeringsställning bedrivit ett arbete för att, med utgångspunkt i barnets bästa, modernisera den familjerättsliga lagstiftningen. Vi har stärkt skyddet för barn i vårdnadstvister, moderniserat reglerna för bekräftelse av föräldraskap samt faderskapsutredningar, skärpt lagstiftningen om utländska månggiften, moderniserat reglerna för assisterad befruktning och infört jämlika regler för föräldraskapspresumtion. Det innebär att om modern vid barnets födelse är gift eller registrerad partner med en kvinna, ska kvinnan automatiskt anses som barnets förälder. Motsvarande är också gällande för gifta par där en av makarna eller båda ändrat könstillhörighet. Det är viktigt att den familjerättsliga lagstiftningen utvecklas i takt med samhället i övrigt.

Stöd till föräldraskap

Föräldrarna har ansvar för att se till att barnet får en trygg och god uppväxt. Samtidigt behöver samhällets stöd till föräldraskap bli väsentligt bättre. Fler föräldrar ska kunna tyda signaler om barns ohälsa, kunna tala med sina barn om dessa frågor, och veta var och hur de kan söka hjälp till sina barn – och då måste samhället finnas där för barnen och föräldrarna. Föräldrar bör tidigt och återkommande erbjudas både generella och riktade evidensbaserade föräldrastödsprogram. Det kan ske via kommunernas socialtjänster och familjerätter, via rådgivningsfunktioner samt föräldrautbildningar via BVC. Det är också betydelsefullt att ge ökad kunskap inom BVC, socialtjänster, familjerätter, polis, tingsrätt och åklagare om olika typer av våld och övergrepp mot barn, inkl. små barn, samt hur signaler kan fångas upp, tolkas och vilket stöd som krävs.

Öka barnrättsperspektivet i fråga om umgänge

Det bör övervägas att se över möjligheten att skärpa lagstiftningen så att en förälders våldsutövande mot en familjemedlem påverkar förälderns möjlighet till vårdnad, boende och umgänge med andra familjemedlemmar. Det är inte självklart fallet idag. Ett barn vars syskon bevisligen utsatts för våld bedöms inte alltid behöva samma skydd som det ”direkt” våldsutsatta syskonet, om det inte har bevisats att också det barnet har utsatts.

Det är känt att bevisläget ofta är komplicerat och svårt i samband med våld och övergrepp mot barn och det som går att bevisa gällande ett barn är inte alltid möjligt att bevisa att det även inbegriper barnets syskon.

Inget barn ska behöva ha oskyddat umgänge med en förälder som utövat våld mot barnet eller andra familjemedlemmar. Umgängesformen umgängesstöd bör kunna ges under längre perioder än enbart ett år, när våld och övergrepp mot barnet och andra familjemedlemmar finns i bilden. Så länge samhället anser att en god och nära relation med båda föräldrarna, är lika viktigt som barnets rätt till ett liv utan våld, så måste samhället ha möjlighet att kliva in och garantera att det för barnet är möjligt att få ha ett liv utan våld samtidigt som samhället beslutar att barnet ska ha umgänge med en våldsutövande förälder.

Öka barnrättsperspektivet i mål om boende och vårdnad

Den föregående regeringen gav i maj 2021 Jämställdhetsmyndigheten ett uppdrag. Detta handlade om att genomföra en kartläggning angående hur man tar hänsyn till att övergrepp pågått från den ene mot den andre föräldern gällande mål om vårdnad, boende och umgänge.

Detta mynnade ut i rapporten med det talande namnet Uppgifter om våld är inget undantag. Våld eller annan typ av övergrepp mot förälder, partner eller barn förekom i 64 procent av målen som granskades. Den typ av uppgifter om våld eller andra övergrepp som förekommer mest i målen är uppgifter om våld eller övergrepp av en förälder mot ett eller flera barn samt våld/övergrepp av en man mot en kvinna. Kartläggningen

visar också att det nästintill uteslutande är kvinnor som tvingas söka sig till skyddade boenden tillsammans med sina barn.

Dessutom visar denna kartläggning att riskbedömningarna brister, vilket naturligtvis kan få ödesdigra konsekvenser. En riskbedömning har gjorts gällande våld i 69 procent av fallen. I flera fall har då inte analysen varit systematisk eller sammanhängande.

Det blir i denna utredning mycket tydligt att domstolarna fokuserar betydligt mycket mer på samarbetsvårigheter än risken för att barnet utsätts för våld från föräldern. Vissa domstolar har även omformulerat förekomsten av våld till att det handlar om just samarbetsvårigheter. Våld är inte ett uttryck för samarbetsvårigheter – våld är våld och ska betraktas som sådant.

Myndigheten har även haft samtal med barn inom ramen för detta uppdrag. Det som framkommer är också upprörande och oroande. Att barnrättsperspektivet brister är inte ovanligt och därmed följer en risk att barnet kan tvingas till att bo med och ha umgänge med en våldsutövande mamma eller pappa.

Utredningen har också visat att domstolen sällan gör en överflyttning av vårdnad eller boende för barn från den ena till den andra föräldern, med grunden att den som lämnat uppgifter om våld inte tillgodoser barnets behov av kontakt med den andra föräldern. Det som är den gemensamma nämnaren för målen som granskats är att risk för våld eller andra typer av övergrepp inte bedömts eller konstaterats och detta ger följden att det inte går att utesluta att det finns en överhängande risk att barnen i målen kan ha tvingats bo med en våldsutövande mamma eller pappa.

En rapport från Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) visar också hur mäns våld inom familjen inte påverkar utgången i en vårdnadstvist. Rapporten visar att domstolar tenderar att inte frånta den våldsutövande föräldern vårdnadsrätten.

Totalt har författaren till rapporten gått igenom 100 fall varav 34 ledde till en dom. I majoriteten av dem sker ingen förändring i vårdnaden trots att det förekommit våld inom familjen. Det vanligaste är att föräldrarna hade gemensam vårdnad innan och att tingsrätten bestämmer att de ska fortsätta att ha det. I 14 av fallen ändras vårdnaden så att den ena föräldern – vanligtvis mamman – får ensam vårdnad och pappan får umgängesrätt.

En annan granskning som gjorts av Ekot visar att många vårdnadstvister avgörs i överenskommelser mellan föräldrar, och då uteblir de riskbedömningar som domstolarna är skyldiga att göra. I en dokumenterad riskbedömning ska domstolarna avgöra bl.a. huruvida barnen kan fara illa hos någon av föräldrarna.

Granskningen visar vidare att domstolarna, för att undvika utdragna förhandlingar, försöker få till överenskommelser mellan föräldrar i vårdnadstvister, som rätten sedan fastställer i en dom.

Under 2019 avgjordes mer än två tredjedelar genom överenskommelser. Här har domstolarna undvikit skyldigheten att göra riskbedömningar om barn kan utsättas för hot, våld eller andra övergrepp och risker. Den skyldigheten gäller även om föräldrarna kommer överens.

Ekot har undersökt 94 överenskommelser där det finns uppgifter om våld eller andra risker för barnen, och där har tingsrätterna endast gjort en dokumenterad riskbedömning i tre fall. Detta är oroväckande siffror som påvisar behovet av att öka kunskaperna inom rättsväsendet gällande mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn.

Den 1 juli 2021 trädde en ny lag i kraft som gör att barn som blir vittne till våld inom familjen får starkare skydd. Den nya lagen om barnfridsbrott innebär att det blir

straffbart att utsätta barn att bevittna brott i nära relation. Ett barn som bevittnar våld blir nu målsägande och har då rätt till målsägandebiträde och skadestånd. Barnet ges därmed ett ökat rättsskydd och ses som ett brottsoffer och det betyder mycket för barnens rättssäkerhet och möjlighet till att få upprättelse.

Denna nya lag är av stor vikt men frågan kvarstår hur det påverkar den våldsutövande föräldrarnas rätt till vårdnad.

I arbetet för ett jämställt samhälle med tydligt fokus på barns rättigheter är det av yttersta vikt att det är barnets bästa och barnets perspektiv som beaktas vid beslut om vårdnad och att våldsutövande föräldrar fräntas vårdnaden av sina barn. Dagens tolkning tar större hänsyn till de vuxnas vilja att få träffa sina barn och inte till barnets rätt till trygghet och ett liv utan våld. Dagens tolkning strider således mot barnkonventionen. Våldsutövande föräldrar bör inte ha del i barns vårdnad.

Empirin talar sitt tydliga språk; barnets rättigheter i vårdnadstvister behöver verkligen ses över och stärkas ordentligt.

Våld i nära relation

Alla som utsätts för våld i nära relationer ska få hjälp och stöttning av samhället.

Det gäller alla, oavsett kön. Eftersom det allra vanligaste är mäns våld mot kvinnor, är det främst så vi beskriver samhällsproblemet och när vi formulerar våra förslag till lösningar.

Den sociala och fysiska tryggheten för dem som anmäler brotten måste stärkas, samhället ska finnas med hela vägen. Restriktionerna för män som dömts behöver bli tydligare även efter avtjänat straff. Kontaktförbud ska användas mer frekvent och överträdelse ska bestraffas. Vårdnad och umgänge med barn ska kunna begränsas ytterligare och i fler fall.

Kunskaperna om våld i nära relationer behöver öka hos familjerätterna, socialtjänsten, medlare utsedda av domstol och hos domstolarna. Kvinnor som utsatts för våld ska inte straffas dubbelt – först genom våldet, sedan med ett samhälle som inte hjälper dem. Idag finns stora brister i kunskap om våld, dels hos familjerätter, dels hos domstolar. Det slår mot våldsutsatta kvinnor och barn. Det krävs kunskapshöjande åtgärder för landets socialtjänster, familjerätter och domstolar om a) Mäns våld mot kvinnor, och b) Barnens rätt till ett liv utan våld. Det inkluderar ökad förståelse kring trauma, traumabindning, fysiska och psykiska reaktioner på så väl kortvarigt som långvarigt våld.

Det handlar också om samhällets förmåga att möta den våldsutsatta, genom att t.ex. erbjuda separata rum vid möten hos familjerätt, medlare, domstol, socialtjänst o.s.v. Ingen ska behöva få sin förmåga försvagad vid ett viktigt möte, för att hon är rädd för någon som är på mötet, d.v.s. förövaren.

Det finns också ett behov att utveckla stöd för teamen som jobbar med Våld i nära relation, inom socialtjänsten, för att de ska ha möjlighet att både stödja utsatta och besöka skolorna och samverka med dem i förebyggande syfte. Det gynnar barnen både här och nu, och längre fram i livet.

Utveckla medlingsinstrumentet

Ibland lämnar tingsrätten i uppdrag till en medlare utanför domstolen att försöka hjälpa föräldrar att hitta en samförståndslösning för barnets bästa. Medlingsinstrumentet har införts och utvecklats på senare år och det är positivt att tingsrätterna får ytterligare ett instrument för att för barnets bästa lösa konflikter mellan föräldrarna. Medling är dock inte alltid lämpligt vid våldsutsatthet eftersom det kan bli ytterligare en form för förövaren att utöva våld, särskilt om tingsrätt och medlare inte innehar kunskap om våld i nära relation, dess uttryck och former. Då kan tingsrätt och medlare bli en fortsättning på förövarens våld.

Eftersom medlingen fortfarande är så pass ny inom svenskt rättsväsende är det också fortsatt utan rutiner kring information och transparens för de föräldrar som åläggs att delta i medling. Vad innebär samtalen? Vad har du rätt att be om ifråga om betänketid och avstånd till förövaren i samtalen? O.s.v. Bristen på information och transparens inför samtalen riskerar ytterligare slå mot våldsutsatta som därmed står än sämre rustade inför medlingssamtalen. För många våldsutsatta är det också viktigt att få ta med sig en stödperson från t.ex. en kvinnojour eller kommunens enhet för våldsutsatta. Det måste också tydliggöras så att medlare aldrig kan neka att stödpersoner från dessa verksamheter får följa med.

Det är viktigt att understryka att det är för barnens bästa det är nödvändigt att en våldsutsatt förälder vågar och förmår säga vad hen tycker och tänker i medlingssamtal.

Medlingsinstrumentet måste fortsatt utvecklas i syfte

- att öka kunskapen om och när det är lämpligt med medling, och när det inte är lämpligt
- att höja kunskapen hos medlare och tingsrätter om våld i nära relation och våldets mekanismer
- att våldsutsatta ska få ta med sig en stödperson vid medling
- att informationen till föräldrar inför medlingen ska tydliggöras och formaliseras.

Tidsgräns vid bodelning

När en kvinna vågar ta steget att lämna en våldsam partner är det viktigt att få stöd. Lika viktigt är att få till en långsiktighet för att kunna börja ett nytt liv. Det finns kvinnor som lämnat men som har känt sig tvingade att gå tillbaka när de inte får till en bra bostads-situation för sig och barnen. Till exempel handlar det om kvinnor som inte fått till en bodelning och därmed inte har ekonomiska möjligheter till en hållbar bostadssituation. Maken eller sambon har vägrat medverka till en bodelning och situationen har till slut tvingat brottsoffret tillbaka till förövaren. Det är en del av mannens eftervåld mot kvinnan och är en typ av ekonomiskt våld som är riktad för att fortsatt kunna kontrollera och skada kvinnans och barnens psykiska och fysiska mående.

En bodelning mellan makar bör göras skyndsamt, men det finns idag inte någon lag som anger hur lång tid den ska ta eller som mest får ta. Det är inte rimligt.

Mot bakgrund av ovanstående bör regeringen se över möjligheten att införa en tidsgräns för när en påbörjad bodelningsprocess ska vara färdigställd. Översynen bör också inkludera förslag om hur processen ska kunna genomföras utan att parterna tillåts, som idag, fördröja en påbörjad process till skada för den andra parten, och därmed

också för barnen. Därutöver behöver domstolar och bodelningsförrättare få ökade kunskaper om mäns våld mot kvinnor eftersom bodelningsprocesserna används som eftervåld och ekonomiskt våld. Våldsutsatta måste under bodelningsprocesser tillåtas ta med stödpersoner till gemensamma möten och det måste finnas möjlighet att sitta i separata rum vid möten med våldsutövaren. Ingen ska behöva få sin förmåga försvagad vid ett viktigt möte, för att hon är rädd för någon som är på mötet, d.v.s. förövaren.

Jennie Nilsson (S)

Leif Nysmed (S)

Denis Begic (S)

Anna-Belle Strömberg (S)

Markus Kallifatides (S)